

КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ: РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТНОГО ОПИТУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

COMPONENTS OF READINESS FOR EXTREME CONDITIONS: RESULTS OF A QUESTIONNAIRE SURVEY OF FUTURE SECURITY AND DEFENSE SECTOR SPECIALISTS

У статті представлено результати анкетного дослідження компонентів готовності майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони до дій в екстремальних умовах, що є важливою складовою професійної підготовки та психологічної стійкості співробітників. Метою дослідження був збір інформації щодо рівня сформованості компонентів готовності курсантів (мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового та практико-операційного) до роботи в екстремальних умовах у сфері безпеки та оборони на основі анкетного опитування, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення освітньо-професійної підготовки. Методологічну основу становили принципи системного, компетентнісного та діяльнісного підходів. У дослідженні використано авторську анкету, розроблену на основі сучасних психолого-педагогічних і військово-наукових компетенцій, що дозволила проаналізувати індивідуально-психологічні особливості, рівень знань та навичок реагування на загрозові ситуації, а також суб'єктивні оцінки власної готовності до професійних викликів. У дослідженні взяли участь 350 курсантів закладів вищої освіти сектору безпеки та оборони України, які проходять навчання за різними спеціальностями. Отримані результати свідчать про нерівномірний розвиток компонентів готовності. Респонденти продемонстрували високий рівень фізичної готовності та помірну психологічну готовність до дій в екстремальних умовах. Командні та комунікативні навички оцінені позитивно, однак виявлено потребу в розвитку емоційної регуляції, стресостійкості, критичного мислення та лідерських якостей. Отримані результати підтверджують актуальність комплексного підходу до підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони. Основними напрямками удосконалення підготовки є регулярний контроль психологічної стійкості, тренування з управління стресом, розвиток стратегічного ухвалення рішень та комунікації в умовах тиску.

Ключові слова: готовність до екстремальних умов; професійна підготовка; психологічна стійкість; анкетне дослідження; сек-

тор безпеки та оборони; компетентнісний підхід.

The article presents the results of a questionnaire-based study on the components of readiness of future security and defense sector specialists to operate in extreme conditions, which is an essential aspect of their professional training and psychological resilience. The aim of the study was to collect information on the level of development of cadets' readiness components (motivational, cognitive, emotional-volitional, and practical-operational) for working in extreme conditions within the security and defense sector, based on a questionnaire survey, as well as to develop recommendations for improving educational and professional training. The methodological framework was based on the principles of systemic, competency-based, and activity-oriented approaches. The study used an author-developed questionnaire grounded in modern psychological, pedagogical, and military-scientific competencies, which allowed for analysis of individual psychological characteristics, knowledge and skills in responding to threatening situations, and self-assessments of professional readiness. A total of 350 cadets from higher education institutions of the Ukrainian security and defense sector, enrolled in various specialties, participated in the study. The results indicate uneven development of readiness components. Respondents demonstrated a high level of physical readiness and moderate psychological readiness for operating in extreme conditions. Teamwork and communication skills were evaluated positively, yet a need was identified for the development of emotional regulation, stress resilience, critical thinking, and leadership qualities. The findings confirm the relevance of a comprehensive approach to the preparation of future specialists in the security and defense sector. Key directions for improving training include regular monitoring of psychological resilience, stress management training, development of strategic decision-making, and communication skills under pressure.

Key words: readiness for extreme conditions; professional training; psychological resilience; questionnaire survey; security and defense sector; competency-based approach.

УДК 355.23:37.013.42:159.944.4
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/86.1.19>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Богуславський В.В.,
канд. юр. наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної фізичної
підготовки
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні виклики у сфері безпеки та оборони, зокрема зростання рівня гібридних загроз, інтенсивність бойових дій та частота екстремальних ситуацій, потребують підготовки фахівців нового покоління, які здатні ефективно діяти в умовах високого ризику та невизначеності [2, с. 59; 6, с. 91; 9, с. 12]. Психологічна, когнітивна, фізіологічна та мотиваційна готовності являються ключовими компонентами професійної компетентності майбутніх

співробітників сектору безпеки та оборони, проте систематизованих даних щодо їхнього розвитку та взаємозв'язків ще недостатньо [11, с. 917].

У зв'язку з цим актуальним є проведення анкетного дослідження з метою комплексного аналізу рівня сформованості зазначених компонентів готовності, що дозволить розробити спеціалізовані програми підготовки та вдосконалити освітні стратегії у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі інтегрувати емпіричні результати анкетування з сучасними підходами до формування професійної стійкості, а практична значущість – у створенні підґрунтя для адаптації освітніх і тренувальних програм до реальних потреб сектору безпеки та оборони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній науковій літературі питання професійної підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони розглядають у контексті вдосконалення фізичної та психологічної підготовленості, формування стресостійкості та здатності діяти в умовах ризику [5, с. 15; 7]. Так, Березюк К.Т., Литвиненко О.М. (2023) акцентують увагу на важливості поєднання фізичної підготовки з розвитком психологічної стійкості, що комплексні програми тренувань сприяють ефективному виконанню службових завдань [1, с. 45]. У роботі Кузнецова С.А. (2022) розглядаються підходи до побудови індивідуальних траєкторій підготовки майбутніх офіцерів із використанням методів психодіагностики та фізіологічного моніторингу [10, с. 112]. Дослідження Коваленка О.П. та співавторів (2021) вказують на необхідність інтеграції спеціальних тренувальних методик і сучасних інформаційних технологій у процес професійного навчання [8, с. 77].

У своїй роботі Воронова О., Барчій М. (2021) фокусують увагу на психологічній готовності як частині комплексної підготовки до екстремальних умов [6, с. 91]. Розов В. (2023) пропонує структурно-системну модель психологічної готовності правоохоронців до оперативних дій у кризових ситуаціях [12]. Богуславський В., Булах С. і Бачинська Н. (2024) розробили практичну програму вдосконалення фізичної та психологічної підготовки сил охорони правопорядку в екстремальних ситуаціях [3, с. 94].

Загалом аналіз наукових джерел свідчить, що більшість авторів наголошують на важливості розробки авторських моделей підготовки фахівців безпеково-оборонного напрямку, де поєднуються фізична, психологічна та тактична підготовка, що дозволяє забезпечити високий рівень готовності до діяльності в екстремальних умовах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що більшість наукових робіт присвячена загальним аспектам підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони: фізичній підготовці, психологічній стійкості та формуванню адаптивних навичок (Василькевич, Ломак, 2025; Воронова О., Барчій М., 2021) [4, с. 62; 6, с. 91]. Водночас залишаються недостатньо вивченими конкретні компоненти психологічної та психофізіологічної готовності до дій в екстремальних умовах, зокрема: 1. Взаємозв'язок мотиваційних, психофізіологічних та когнітивних складових готовності, що визначає швидкість та ефективність дій у стресових

ситуаціях. 2. Інтеграція психодіагностичних та анкетних методів оцінки готовності, що дозволяє отримати більш точну картину рівня готовності майбутніх фахівців і виявити індивідуальні прогалини. 3. Особливості підготовки різних категорій фахівців сектору безпеки та оборони, зокрема залежно від віку, статі та попередньої спеціалізації, які не завжди враховуються в існуючих програмах навчання.

Таким чином, незважаючи на наявні моделі та методики підготовки, комплексна оцінка формування готовності майбутніх фахівців до дій в екстремальних умовах залишається частково невирішеною проблемою, що обумовлює актуальність проведеного дослідження.

Мета статті – збір інформації щодо рівня сформованості компонентів готовності курсантів до роботи в екстремальних умовах у сфері безпеки та оборони на основі анкетного опитування, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення освітньо-професійної підготовки.

Методи дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної літератури; анкетування; методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу. Анкетне опитування було спрямовано на виявлення професійної та психологічної підготовки, стресостійкості, мотивації, навичок командної роботи, лідерських якостей, етичних орієнтирів та підходів до саморозвитку. Дослідження проводились серед курсантів ЗВО із специфічними умовами навчання, що готують фахівців сектору безпеки та оборони.

Анкета містить 80 питань, що згруповані у 14 тематичних блоків. Це: 1) загальні питання; 2) підготовка до екстремальних умов; 3) рівень стресостійкості; 4) командна робота; 5) прийняття рішень; 6) підготовка до кризових рішень; 7) оцінка готовності; 8) психологічні аспекти; 9) практичний досвід; 10) комунікативні навички; 11) професійна підготовка; 12) лідерські якості; 13) управління часом і ресурсами; 14) інше: етика, технічне забезпечення, здоров'я.

Респондентам було запропоновано комбіновану форму відповідей із відкритими запитаннями та шкалою оцінювання (1-5) з множинним вибором. У дослідженні прийняли участь 350 респондентів різної статі, середній вік $19,23 \pm 1,32$ років (чоловіки $n=190$, жінки $n=160$). Основні результати, які наведено частково, з акцентом на важливі аспекти, подано у табл. 1.

За результатами опитування, переважна більшість респондентів (77 %) оцінює свій рівень фізичної підготовки як високий, що свідчить про значний особистий вклад у підготовку до роботи в екстремальних умовах. За психологічною готовністю середній бал – 3,5 з 5 можливих. Ці дані свідчать про потребу у додаткових тренуваннях із психологічної стабільності та управління стресом.

Таблиця 1

Узагальнені дані анкетного опитування майбутніх фахівців безпеково-оборонного сектору (фрагмент)

Блок	Питання (представлено вибірково)	Тип відповіді	M±SD	% позитивних відповідей	Примітки
1. Загальні дані	8. Основна мотивація	Відкритий	—	—	Групується за категоріями: «служіння», «стабільність», «адреналін»
2. Фізична підготовка	11. Самооцінка фізичної підготовки	Шкала 1-5	3,87±0,74	78% (4-5 бали)	Висока самооцінка
3. Психологічна готовність	12. Самооцінка психологічної готовності	Шкала 1-5	3,56±1,12	64 % (4-5 бали)	Потребує розвитку
4. Тренування	17. Частота тренувань	Шкала (1 – ніколи, 5 – регулярно)	4,15±0,94	82 % (4-5)	Позитивна динаміка
5. Стрес	18. Реакція на критичну ситуацію	Відкритий	—	—	Категорії: «залишаюсь спокійним», «паніка», «дію автоматично»
6. Командна робота	22. Самооцінка навичок	Шкала 1-5	4,26±0,65	88 %	Високий рівень
7. Рішення	26. Прийняття рішень у стресі	Шкала 1-5	3,78±0,88	70 %	Вказують на потребу в спеціальних тренувальних заняттях
8. Лідерство	54. Розвиток лідерських якостей	Відкритий	—	—	Часто згадуються: «наставництво», «читання», «рефлексія»

Стосовно стресостійкості респонденти найчастіше вказували на автоматизм або логічний аналіз ситуації. За результатами анкетування виявлено, що 60 % респондентів проходили додаткове навчання (приклад на 7 блоків надано у табл. 2).

Середній рівень психологічної готовності курсантів становить 3,54 бали, що відповідає базовому рівню адаптації. При цьому жінки демонструють вищі показники у сфері емоційної регуляції, тоді як чоловіки – у блоках фізичної витривалості та тактичного мислення. У табл. 3 представлено статистичний аналіз відповідей респондентів, за окремим блоком (фрагмент).

Аналіз результатів анкетування курсантів засвідчив, що респонденти загалом демонструють достатній рівень фізичної та психологічної

готовності до діяльності в екстремальних умовах. Зокрема, середній бал оцінки фізичної підготовки становить 4,12, що свідчить про високий рівень впевненості у власній фізичній спроможності. Оцінка психологічної готовності виявилася помірною (3,18 бала), що вказує на потребу в цілеспрямованому розвитку емоційної регуляції, стресостійкості та адаптаційних механізмів.

Навички командної роботи були високо оцінені респондентами (4,05 бала, 80 % високих оцінок), що є позитивним показником для підготовки до надзвичайних ситуацій, які вимагають координації зусиль. Рівень комунікативної готовності в стресових умовах також є задовільним (3,89 бала), однак потребує підтримки через спеціальні тренувальні програми.

Таблиця 2

Зведені результати анкетного опитування по анкетах-блоках (приклад на 7 блоків)

Блок	Середній бал (1-5)	Стандартне відхилення	% високих оцінок (4-5)
Фізична підготовка	4,18	0,66	85 %
Психологічна стійкість	3,54	0,86	60 %
Командна взаємодія	4,06	0,52	80 %
Прийняття рішень під тиском	3,63	0,98	65 %
Лідерські якості	3,88	0,76	72 %
Мотивація	—	—	Категорія (прагнення до професійного становлення, особистісний розвиток, соціальне схвалення вибору професії)
Стратегії подолання стресу	—	—	«Аналіз», «уникнення», «дія на автоматі»

Аналітична таблиця кількісного аналізу анкетування респондентів (фрагментарно)

Питання	Тип шкали	М	Медіана	% високих оцінок (4-5)	Коментар
11. Як Ви оцінюєте свою фізичну підготовку?	Шкала 1-5	4,12	4	85%	Високий рівень самооцінки фізичної готовності серед курсантів
12. Як ви оцінюєте свою психологічну готовність до стресу?	Шкала 1-5	3,18	3	60%	Помірний рівень впевненості у власній стресостійкості
13. Як зазвичай реагуєте на критичні ситуації?	Шкала 1-5	3,64	4	65%	Курсанти здебільшого демонструють адаптивну поведінку
22. Як ви оцінюєте свої навички командної роботи?	Шкала 1-5	4,05	4	80%	Висока готовність до взаємодії в колективі
26. Як ви приймаєте рішення в умовах обмеженого часу?	Шкала 1-5	3,78	4	67%	Курсанти мають достатню рішучість у стресових ситуаціях
29. Як ви оцінюєте ефективність своїх рішень у стресових умовах?	Шкала 1-5	3,52	3	62%	Існує потенціал для розвитку аналітичних і стратегічних навичок
34. Як часто ви проходите оцінку готовності до екстремальних умов?	Шкала частоти	2,36	2	35%	Формальні оцінки готовності проводяться регулярно
38. Як ви справляєтесь з психологічним навантаженням під час екстремальних ситуацій?	Шкала 1-5	3,42	3	58%	Потреба у вдосконаленні механізмів емоційної регуляції
46. Як ви оцінюєте свої навички комунікації в екстремальних умовах?	Шкала 1-5	3,89	4	73%	Позитивна самооцінка комунікативних навичок, але потребує зміцнення в умовах спеціальних тренувань
54. Як ви розвиваєте свої лідерські якості?	Відкрите	-	-	-	Відповіді варіативні: самонавчання, участь у командних проектах, спостереження за лідером
72. Як ви оцінюєте свою особисту ефективність в екстремальних умовах?	Шкала 1-5	3,64	4	65%	Курсанти оцінюють свою ефективність на задовільному рівні

Рішення в умовах часу і тиску приймаються курсантами із середньою ефективністю (3,64–3,78 бала), але водночас частота формальної оцінки готовності до екстремальних ситуацій є невисокою (2,36 бала), що вказує на недостатню системність у контролі підготовки.

Лідерські якості та особиста ефективність були оцінені на рівні 3,64 бала, що свідчить про наявність потенціалу, який слід розвивати через спрямовані програми (командні тренувальні заняття, лідерські модулі, консультування).

Таким чином, основними зонами розвитку є: вдосконалення емоційної регуляції; регулярна оцінка психологічної готовності; розвиток критичного мислення та стратегічного ухвалення рішень; цільова підготовка з управління стресом та навичок комунікації в умовах кризи.

У табл. 4 наведено результати анкетного опитування респондентів різної статі за обраною проблематикою.

Аналіз результатів анкетного опитування виявив відмінності у прийнятті готовності до діяльності в екстремальних умовах серед курсантів різної статі. Респонденти чоловічої статі продемонстрували вищу самооцінку фізичної та складової рішення, а жінки показали вищі показники у сфері командної взаємодія та комунікації.

Це підтверджує доцільність використання гендерно-адаптованих підходів у системі професійної підготовки курсантів. Також отримані результати анкетування вказують на недостатню регулярність формалізованого контролю рівня психологічної готовності, що потребує впровадження періодичної діагностики психофізіологічного стану майбутніх фахівців.

Спираючись на отримані результати анкетного опитування, було розроблено рекомендації для покращення рівнів як професійної, так й психологічної підготовки, стресостійкості, мотиваційних чинників, навичок командної роботи та інших

Таблиця 4

**Статистична обробка результатів анкетування з урахуванням статі респондентів
(вибіркові параметри)**

Питання	Середні значення		М	Різниця	Коментар
	жінки	чоловіки			
Фізична підготовка	4,36	3,80	4,1	+0,5	Чоловіки оцінюють свою фізичну підготовку вищою, що є очікуваним через обсяг тренувань
Психологічна готовність до стресу	3,65	3,42	3,5	+0,2	Жінки демонструють дещо нижчу самооцінку стресостійкості
Реакція на критичні ситуації	3,75	3,52	3,6	+0,2	Виявлено помірну різницю: чоловіки схильні до більш активних дій
Навички командної роботи	4,08	4,16	4,0	-0,1	Жінки оцінюють себе дещо вище у командній взаємодії
Ухвалення рішень в умовах часу	3,88	3,64	3,7	+0,2	Чоловіки демонструють вищу рішучість, а жінки – обережність
Ефективність рішень у стресових умовах	3,67	3,42	3,5	+0,2	Жінки частіше сумніваються у правильності дій
Частота формальної оцінки готовності	2,43	2,26	2,3	+0,2	Низький показник, оцінка не залежить від статі
Подолання психічного напруження	3,56	3,38	3,4	+0,2	Жінки акцентують увагу на втомі, емоційному виснаженні
Комунікація в екстремальних умовах	3,72	3,94	3,8	-0,2	Жінки більш впевнені у комунікативних навичках
Лідерські якості (відкрите питання)	-	-	-	-	У своїх відповідях чоловіки частіше згадували «контроль», а жінки – такі визначення, як «натхнення», «підтримка»
Особиста ефективність в екстремальних умовах	3,76	3,58	3,6	+0,2	Чоловіки дещо більш впевнені, але ця відмінність не є критичною

Таблиця 5

Рекомендації за результатами анкетного опитування для майбутніх фахівців

Проблема	Рекомендації
1. Психологічна готовність	
Жінки мають дещо нижчу психологічну стійкість, більше вказують на втому та емоційну вразливість	Впровадження психологічних занять з емоційної регуляції, дихальних та медитативних практик, програми з урахуванням гендерних особливостей
2. Фізична підготовка	
Значна різниця в оцінці фізичної форми	Упорядкування вимог до фізичної підготовки через планування індивідуального навантаження та створення програм, що спрямовані на підвищення мотивації у жінок
3. Ухвалення рішень у стресових ситуаціях	
У чоловіків та жінок впевненість помірна, жінки дещо менш рішучі	Проведення тренувань з критичного мислення, моделювання надзвичайних ситуацій, розбір поведінки в критичних ситуаціях
4. Командна взаємодія	
Жінки мають високі показники взаємодії, а чоловіки – стабільно добрі	Скористатися цим потенціалом, щоб сформувати змішані групи, у яких ролі розподіляються з урахуванням сильних сторін чоловіків та жінок
5. Комунікація та лідерство	
Жінки більш комунікабельні, а чоловіки більше орієнтовані на контроль	Залучення курсантів до рольових ігор, чергування лідерських ролей; дослідження того, як змінюється спілкування від стресу

важливих складових готовності майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони до дій в екстремальних умовах (табл. 5).

Висновки.

1. За результатами анкетування курсанти продемонстрували високий рівень фізичної готовності, що свідчить про впевненість у власних можливостях.

2. Психологічна готовність оцінена як помірна, що вказує на необхідність розвитку емоційної регуляції, стресостійкості та адаптаційних механізмів.

3. Високі оцінки отримали командна робота та комунікативні навички, що підтверджує здатність до ефективної взаємодії в кризових ситуаціях.

4. Водночас низький рівень системної оцінки готовності та середні показники лідерських якостей

свідчать про потребу в цільових програмах розвитку лідерства та критичного мислення.

5. Основними напрямками удосконалення підготовки є регулярний контроль психологічної стійкості, тренування з управління стресом, розвиток стратегічного ухвалення рішень та комунікації в умовах тиску.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березюк К. Т., Литвиненко О. М. Психологічні аспекти професійної підготовки фахівців сектору безпеки та оборони. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 2. С. 45–52.
2. Богуславський, В., Бачинська, Н., & Петрушин, Д. Психолого-педагогічні характеристики майбутнього співробітника сектору безпеки та оборони в екстремальних умовах: наукове осмислення. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. Серія 15, (12(185), 59–64. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12\(185\).10](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).10).
3. Богуславський В. В., Булах С. М., Бачинська Н. В. Актуальні дослідження спеціальної фізичної та психологічної підготовки сил охорони правопорядку в екстремальних умовах. *Наук. часопис УжДУ*. Серія 15. 2024. С. 94–98. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).21.
4. Василькевич Я. О., Ломак М. М. Психологічна готовність військовослужбовців Інтернаціонального легіону до діяльності в бойових умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. №3(85). С.62–70. DOI:10.33099/2617-6858-2025-85-3-62-70.
5. Бойко, М.П. Сучасні проблеми національної безпеки України : монографія. К.: Наук. думка, 2018. 256 с.
6. Воронова О. П., Барчій М. Психологічна готовність як складова комплексної підготовки фахівців до діяльності в екстремальних умовах. *Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень* : зб. наук. пр. К. : «Кафедра», 2021. С. 91–96.
7. Дячкова О. Психологічна підготовка фахівців до професійної діяльності в особливих умовах. *Зб. наук. пр. НА ДПС України. Серія: Психологічні науки*. 2022. № 4. DOI: 10.32453/5.vi4.379.
8. Коваленко О. П., Мельник І. С., Чумак О. В. Інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх офіцерів: інтеграція фізичної та інформаційної підготовки. *Наука і оборона*. 2021. № 3. С. 77–85.
9. Кириченко, О.В., Мельниченко А.С. Інституційна специфіка безпекових структур України. К. : Укр. акад. наук, 2020. 198 с.
10. Кузнецов С. А. Індивідуалізація навчання курсантів військових ЗВО: психодіагностика та фізіологічний моніторинг. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 79. С. 112–118.
11. Марченко О. Г., Ушань В. М. Готовність майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони України до професійної діяльності в екстремальних умовах. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 9(27). С. 917–926. DOI: 10.52058/2786-6165-2024-9(27)-917-926.
12. Розов В. Психологічна готовність правоохоронців до виконання оперативно-бойових завдань в екстремальних ситуаціях. *Психологічний журнал*. 2023. № 10. DOI: 10.31499/2617-2100.10.2023.285320.

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 24.09.2025